

РЕЗЮМЕ

О. В. Сильчук. Проблемы формирования культуры делового общения будущих инженеров-исследователей аграрного профиля.

В статье рассматривается сущность и значение культуры делового общения будущих инженеров-исследователей аграрного профиля через освещение современных психолого-педагогических и этических концепций формирования культуры делового общения. На основе анализа научной литературы автором даны определения понятий «деловое общение», «культура делового общения», «культура делового общения будущих инженеров-исследователей аграрного профиля». Выделены основные компоненты в структуре делового общения: содержательный, мотивационный, деятельностный, коммуникативный, профессионально-этический, гуманистический.

Ключевые слова: деловое общение, культура делового общения, культура делового общения будущих инженеров-исследователей аграрного профиля.

SUMMARY

O. Silchuk. Problems of formation of culture of business communication of future agrarian researcher engineers.

The essence and importance of culture of business communication of future agrarian researcher engineers are described in the article. The modern psychological, pedagogical and ethical concepts of formation of culture of business communication are highlighted. On the base of the analysis of scientific works the author gives the definitions of «business communication», «culture of business communication», «culture of business communication of future agrarian researcher engineers». The main components in the structure of business communication are distinguished: contextual, motivational, activity, communicative, professional and ethical, humanistical.

Key words: business communication, culture of business communication, culture of business communication of future agrarian researcher engineers.

УДК 378

Сін Чжефу

Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМА АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У статті здійснено аналіз наукових праць до визначення дефініції «адаптація студентів до навчання у вищому закладі освіти». Показано, що адаптація є складним, довготривалим процесом, який обумовлений необхідністю подолання багаточисельних та різнопланових адаптаційних проблем і професійних труднощів. Розкрито форми (соціальна, етнічна, дидактична, індивідуально-психологічна, професійна, економічна, побутова), етапи (фізіологічна, психологічна, соціально-психологічна; передадаптація, дезадаптація, реадаптація, десадаптація) та фактори (загальна підготовленість до професійного навчання; суб'єктна позиція студентів у навчальній діяльності й орієнтація на особистісно-професійний саморозвиток; диференційований підхід до студентів з урахуванням індивідуального стилю навчальної діяльності; особливості входження студентів до професійного співавторства; образ майбутньої професійної діяльності; ситуація розвитку особистості), що визначають процес адаптації студентів до навчання у ВНЗ.

Ключові слова: адаптація, адаптація студентів, форми адаптації, етапи адаптації, фактори, саморозвиток, студентське співтовариство.

Постановка проблеми. Одним із важливих щаблів етапу професійної підготовки майбутніх фахівців є процес їх адаптації до умов ВНЗ, бо саме в

цей момент студент перебуває у складній ситуації знайомства з новими формами діяльності, спілкування, дозвілля, співвідносить власні сподівання з реальністю. Отже дана проблема має бути суттєвою і для діяльності освітніх організацій, які теж повинні швидко реагувати на соціальні зміни, що відбуваються в суспільстві, вносити необхідні зміни до змісту навчання, знаходити нові форми взаємодії, оскільки працюють з молодим поколінням, яке є більш відкритим до всього нового та швидше адаптується до соціальних змін, порівняно з дорослими.

Як показує досвід української вищої школи, навчання іноземних студентів відноситься до пріоритетних проблем міжнародної освіти, актуальність яких обумовлена такими факторами: необхідність підвищення підготовки фахівців для іноземних країн з метою досягнення економічних та геополітичних цілей на високо конкурентному ринку освітніх послуг; значна кількість вузів, що визначають навчання іноземних студентів як одне з найважливіших напрямів своєї діяльності; суттєві особливості навчання на нерідній мові для студентів в умовах паралельного оволодіння мовою навчання та необхідність різнобічного, системного вивчення даної проблеми; важлива роль передвузівської підготовки іноземних студентів як початкового ступеня вищої професійної освіти, фундаменту успішного навчання майбутніх фахівців для зарубіжних країн; невідповідність рівня теоретичного осмислення проблеми навчання іноземних студентів сучасному рівню розвитку педагогічної науки й об'єму накопиченого досвіду.

Ситуація, що склалася, обумовлює необхідність пошуку додаткових педагогічних ресурсів вітчизняної освіти, використовуючи які можна було б забезпечити успішну адаптацію іноземних студентів до навчального процесу ВНЗ, реалізувавши відповідні педагогічні умови, педагогічну систему супроводу в полікультурному освітньому середовищі, підвищити якість їх загальної та професійної підготовки.

Аналіз актуальних досліджень. Адаптація як компонент професійної освіти розглядається на міждисциплінарному рівні з урахуванням філософського, психологічного, соціального та інших аспектів. Психологічні основи адаптації фахівців різних сфер діяльності досліджували Б. Ананьєв, А. Асмолов, Л. Буєва, Л. Виготський, О. Леонтєв, А. Маркова, А. Петровський, С. Рубінштейн та ін. Значний внесок у розвиток сучасної теорії адаптації зробили такі вчені, як П. Анохін, Р. Баєвський, М. Василевський, О. Георгіївський, В. Гребняк, Б. Іоганзен, І. Кандрор, Є. Логачов, В. Медведєв, Ф. Меєрсон, В. Парін, Г. Сельє, В. Скарбников, А. Слонім, К. Смірнов, К. Судаков та ін.

Проте переконані, що, ставлячи за мету дослідження, обґрунтувати й реалізувати на практиці технологію педагогічної підтримки адаптації іноземних студентів до навчання у ВНЗ, ми не в змозі її досягти без глибокого вивчення поняття адаптації студентів до навчання у вищому закладі освіти.

Мета статті – обґрунтування сутності, динаміки, етапів процесу адаптації студентів до навчання у вищому закладі освіти та факторів, що визначають процес адаптації студентів до навчання у ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Щодо дослідження науковцями проблеми адаптації до умов ВНЗ, то перші дотики до означених питань відносимо до 60–70 рр. ХХ ст. Дослідники (Д. Андрєєва, Р. Нізамов, В. Секун та ін.) акцентували увагу на виявленні проблем, труднощів адаптації, визначенні особистісних якостей, що забезпечують найбільш ефективну і швидку адаптацію. У подальшому значний інтерес дослідників (Р. Бибріх, Т. Буякас, Т. Кудрявцев, Л. Мітіна, А. Сухарев, Т. Щеглова та ін.) викликали питання динаміки процесу адаптації студентів, проблеми подвійної адаптації студентів (адаптація до вузу та обраної професії), факторів, що обумовлюють її успіх (наявність професійної орієнтації особистості; знання про умови організації навчання у вузі; сформованість у студентів професійно важливих якостей; рівень ставлення до навчання та майбутньої професійної діяльності), змін, що зазнає особистість у процесі адаптації, формуванні в майбутніх фахівців «образу – Я».

Поряд з дослідженням адаптації студентів робилися багаторазові спроби визначення сутності феномену «адаптація до навчання у ВНЗ». І на сьогодні в науковій літературі існують різні підходи до його тлумачення (табл. 1).

Таблиця 1

Підходи науковців до визначення поняття «адаптація студентів до навчання у ВНЗ»

Визначення поняття «адаптація студентів до навчання у ВНЗ»	Автор
процес активного пристосування й вольової реалізації засвоєних норм та цінностей в умовах конкретної ситуації	Г. Александров [7, 4]
пристосування особистісних якостей до умов даного вузу і формування на цій основі нових соціально і професійно значущих якостей, що забезпечують реалізацію особистісного потенціалу студента	Т. Алексєєва [1, 28]
процес приведення основних параметрів соціальних і особистісних характеристик студента в стан динамічної рівноваги з новими умовами вузівського середовища	М. Буланова-Топоркова, А. Духавнева, Л. Столяренко [5, 244]

Продовження табл. 1

активне творче пристосування студентів до умов вищої школи, у процесі якого в них формуються уміння й навички організації розумової діяльності, здібності до обраної професії, раціональний колективний та власний режим праці, дозвілля й побуту, система роботи з професійної самоосвіти й самовиховання професійно значущих якостей особистості	П. Просецький [8, 21]
процес активного пристосування студентів до навчально-виховного середовища ВНЗ, що включає оволодіння знаннями, уміннями й навичками, новими формами й методами навчальної роботи, залучення до нових видів пізнавальної й наукової діяльності, засвоєння нових соціальних норм, звичаїв, традицій, вимог колективу, нових побутових умов життя в студентському гуртожитку з урахуванням особливостей національної культури, цінностей, норм»	О. Орехова [5, 116]
процес взаємодії студента з освітнім середовищем вищого навчального закладу, що включає внутрішні зміни його особистісних характеристик, уявлень про життя; засвоєння необхідних для життєдіяльності нових соціальних норм, відносин, що базуються на навчальній, трудовій, культурній, комунікативній діяльності та активний вплив на середовище згідно особистісних та суспільних потреб, прийняттям на себе нової соціальної ролі	А. Реан, Н. Бордовська, С. Розум [9, 8]
процес приведення основних параметрів соціальних і особистісних характеристик студента в стан динамічної рівноваги з новими умовами вузівського середовища	Н. Хазратова [11, 4]

Нам імпонують погляди Т. Волгіної, яка зауважує, що адаптація до вузівського способу життя, навчання, дозвілля пов'язана зі стрімкою зміною соціального стану особистості. Основний зміст процесу адаптації дослідниця визначає як: нове ставлення до професії; засвоєння нових навчальних норм, оцінок, способів та прийомів самостійної роботи; пристосування до нового навчального колективу, його звичаїв та традицій; оволодіння новими видами наукової діяльності, науково-дослідної роботи студентів; пристосування до нових побутових умов у студентському гуртожитку, нових зразків студентської культури, нових форм використання вільного часу [2].

Підбиваючи підсумки огляду досліджень, присвячених процесу адаптації до умов вузу, можна зробити висновок, що всі вчені погоджуються з думкою, що, по-перше, адаптація особистості до навчання у ВНЗ – складний, довготривалий, а інколи гострий та болісний процес, обумовлений необхідністю відмови від звичного, подолання багаточисельних та різнопланових адаптаційних проблем і професійних труднощів, по-друге, він впливає на розвиток особистості студента; по-третє, перебіг процесу адаптації здебільшого залежить від особистісних якостей людини, які набувають змін у процесі адаптації, і, по-четверте, процес адаптації студентів до умов вузу має свої особливості, відмінні від професійної адаптації фахівця.

Для нас важливим було з'ясування поглядів дослідників на питання щодо форм адаптації студентів до навчання у ВНЗ. Так, О. Орехова [5] виділяє такі форми: соціальна, етнічна, дидактична, індивідуально-психологічна, професійна, економічна, побутова. К. Глазунова акцентує увагу на формальній, що торкається пізнавально-інформаційного пристосування до нового оточення, структури вищої школи, змісту навчання в ній, її традицій, власних обов'язків; суспільній (процесу внутрішньої інтеграції групи студентів та інтеграції зі студентським оточенням) та дидактичній, що торкається підготовки до нових форм та методів роботи у ВНЗ [5].

Щодо етапності процесу адаптації, то погляди науковців відрізняються. Так, І. Симаєва [10] виділяє такі етапи адаптації студентів: фізіологічна (близько 2 тижнів), психологічна адаптація (до 2 місяців), соціально-психологічна (триває до 3 років). П. Просецький [8] зупиняється на таких етапах: переадаптація, дезадаптація, реадаптація, десадаптація. Т. Алексєєва [1] презентує власний погляд на динаміку процесу адаптації студентів до навчання у ВНЗ: стадія переадаптації, стадія адаптування, що починається ефектом «обманутих сподівань», розчарування у професії, стадія постадаптації, що характеризується остаточним оформленням індивідуального стилю навчальної діяльності, звуженням інтересів за рахунок кристалізації професійних інтересів, сформованим колом спілкування і визначенням соціальної ролі [1, 29–31]. Дін Сінґ виокремлює такі етапи адаптації іноземних студентів до навчання у ВНЗ: входження у студентське середовище, засвоєння основних норм інтернаціонального колективу, вироблення власного стилю поведінки, формування стійкого позитивного ставлення до майбутньої професії, подолання мовного бар'єру, посилення відчуття академічного рівноправ'я [4].

Зупинимося на факторах, що визначають процес адаптації студентів до навчання у ВНЗ. На підставі аналізу наукових праць нами виокремлено такі фактори:

1. *Загальна підготовленість до професійного навчання, що передбачає достатній рівень навчальної компетентності та цілісність образу майбутньої професії.* На противагу школі, у ВНЗ навчальні задачі стають професійно орієнтованими; обзорність викладу матеріалу змінюється деталізованою цілеспрямованістю на певну сферу професійної діяльності. З початку навчання у ВНЗ викладання будується на передбаченні та очікуванні особистісно-зорієнтованого, активного ставлення студента до навчальних дисциплін. Зазначене суттєво відрізняє вузівську ситуацію від шкільної.

2. *Суб'єктна позиція студентів у навчальній діяльності й орієнтація на особистісно-професійний саморозвиток.* За умови вузівського навчання

студент має сприймати навчальну діяльність як поле самореалізації, ситуацію розвитку своєї особистості. Шляхи вирішення даного підходу передбачають подолання ставлення до студента як до об'єкта професійного навчання, сприяють підвищенню його активності як суб'єкта даного процесу з розширенням меж свободи й самовизначення особистості. Внутрішні зміни студента мають слугувати головними орієнтирами в освітньому процесі, а ступінь його саморозвитку, формування його суб'єктних властивостей – вищим показником його ефективності.

3. Диференційований підхід до студентів з урахуванням індивідуального стилю навчальної діяльності. Різноманітні властивості особистості інтегруються в її індивідуальності. Відповідно до вчення В. Мерліна про інтегральну індивідуальність системоутворювальну роль в її розвитку виконує індивідуальний стиль діяльності. Кожен суб'єкт діяльності обирає такі прийоми й способи, які оптимально відповідають його індивідуальним особливостям (потребам, здібностям, звичкам, настрою тощо). Найбільш повно й всебічно індивідуальність виявляється у творчій діяльності. Підтримка індивідуальності кожного студента – необхідна умова цілісності особистості, її морального здоров'я, емоційного благополуччя.

4. Особливості входження студентів до професійного співтовариства. Повноцінне навчання й творчий зріст студента не можливі поза партнерських, колегіальних відносин із більш старшими професіоналами. Отже, студент має зацікавити собою викладача, довести свою готовність і здатність спілкуватися з ним на-рівних. Входячи до співтовариства, студент оволодіває нормами професійної етики: обґрунтованість та виваженість суджень, відкритість новим ідеям, відповідність перед тими, хто буде використовувати їх наробки.

5. Образ майбутньої професійної діяльності та суб'єктивна концепція професійного становлення. Абітурієнт як правило не має ясного уявлення про майбутню професію, її завдання. Тим більше він не в змозі оцінити освітню концепцію навчального закладу, вагомість тієї чи іншої навчальної дисципліни для майбутньої професійної діяльності. За таких умов важливим фактором адаптації до навчання стає забезпечення орієнтування студента в тому освітньому маршруті, яким він має йти.

6. Ситуація розвитку особистості та ціннісно-сміслова сфера студента. Навчальна діяльність є лише однією з багатьох сторін життя студента. Протягом навчання у ВНЗ кожен студент продовжує свій особистісний розвиток, зіштовхується з багатьма проблемами, пов'язаними з його вступом до дорослого життя (нові ділові відносини, нове середовище

однолітків та дорослих, переїзд до іншого міста або країни тощо). Постійне вирішення цих проблем потребує внутрішньої самоорганізації, вміння розподіляти час та сили, стимулює роботу з виявлення й усвідомлення життєвих пріоритетів, уточнення перспективних планів. Вирішення даних проблем також визначає процес адаптації студентів до навчання у ВНЗ.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Підсумовуючи, зазначимо, що адаптація особистості до навчання у ВНЗ – складний, довготривалий, динамічний процес, обумовлений подоланням багаточисельних та різнопланових адаптаційних проблем та професійних труднощів. Вузівська адаптація – процес безперервний. Він коливається, оскільки навіть протягом одного дня відбувається переключення на найрізноманітніші сфери (діяльність, спілкування, самосвідомість). Адаптація студента до умов ВНЗ охоплює всі сфери студентського життя. Існують різноманітні фактори, що визначають процес адаптації студентів до навчання у ВНЗ, які мають урахуватися викладачами ВНЗ. Проведений аналіз буде доцільним для дослідження процесу адаптації іноземних студентів до навчання у ВНЗ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева Т. В. Психологічні фактори та прояви процесу адаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. / Т. В. Алексеева. – К. : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2003. – 204 с.
2. Волгина Т. Ю. Адаптация студентов к обучению в педагогическом вузе: трудности, проблемы, пути их решения [Электронный ресурс] / Т. Ю. Волгина // Электронный научный журнал «Вестник Омского государственного педагогического университета». – Вып. 2007. – Режим доступа : www.omsk.edu.
3. Глазунова К. Е. Проблема адаптации первокурсников в условиях педагогического университета / К. Е. Глазунова // Проблемы саморазвития личности в образовательном пространстве : материалы науч.-практич. конф. (Благовещенск, 3 февраля 2000 г.). – Благовещенск, 2000. – С. 47–49.
4. Дін Сінь. Психологічний супровід соціальної адаптації китайських студентів в Україні : автореф. дис. канд. психол. наук : 19.00.07. «Педагогічна та вікова психологія» / Дін Сінь. – Одеса : Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, 2009. – 21 с.
5. Орехова Е. Ю. Особенности процесса адаптации студентов коренных малочисленных народов Севера, ханты и манси, к учебно-воспитательной деятельности в вузе / Е. Ю. Орехова // Психолого-педагогические науки: Вестник Поморского государственного университета. – 2006. – № 6. – С. 115–121.
6. Педагогика и психология высшей школы : учеб. пособие для вузов / М. В. Буланова-Топоркова, А. В. Духавнева, Л. Д. Столяренко. – Ростов на Дону : Феникс, 2002. – 544 с.
7. Проблемы педагогики начальной, средней и высшей школы : сб. науч.-метод. трудов / Сев.-Осет. гос. ун-т им. К. Л. Хетагурова ; под ред. Г. Н. Александрова. – Владикавказ : Изд-во СОГУ, 1998. – Вып. 1. – 160 с.

8. Просецкий П. А. Психологические особенности адаптации студентов нового приёма к условиям обучения в вузе / П. А. Просецкий. – Минск : Слово, 1996. – 85 с.

9. Реан А. А. Психология и педагогика / Реан А. А., Бордовская Н. В., Розум С. И. – СПб. : Питер, 2008. – 432 с.

10. Симаева И. Н. Динамика эмоционально-чувственного состояния личности в процессе адаптации к деятельности / И. Н. Симаева. – Калининград : Радуга, 2002. – 267 с.

11. Хазратова Н. В. Тренінг адаптації першокурсників до умов навчання у вищому закладі освіти (включення до соціально-психологічного простору організації) / Н. В. Хазратова // Практична психологія та соціальна робота. – 2000. – № 5. – С. 27–32.

РЕЗЮМЕ

Син Чжефу. Проблема адаптации студентов к обучению в высшем учебном заведении.

В статье проведен анализ научных трудов к определению дефиниции «адаптация студентов к обучению в высшем учебном заведении». Показано, что адаптация является сложным, длительным процессом, обусловленным необходимостью преодоления многочисленных и разноплановых адаптационных проблем и профессиональных трудностей. Раскрыты формы (социальная, этническая, дидактическая, индивидуально-психологическая, профессиональная, экономическая, бытовая), этапы (физиологическая, психологическая, социально-психологическая; преадаптация, дезадаптация, реадаптация, дезадаптация) и факторы (общая подготовленность к профессиональному обучению; субъектная позиция студентов в учебной деятельности и ориентация на личностно-профессиональное саморазвитие; дифференцированный подход к студентам с учетом индивидуального стиля учебной деятельности, особенности входа студентов в профессиональное сообщество; образ будущей профессиональной деятельности; ситуация развития личности), которые определяют процесс адаптации студентов к обучению в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: адаптация, адаптация студентов, формы адаптации, этапы адаптации, факторы, саморазвитие, студенческое сообщество.

SUMMARY

Xing Zhefu. The problem of students' adaptation to studying in higher educational establishment.

The analysis of scientific works to the definition of «students' adaptation to studying in Higher educational establishment» has been carried out. It has been shown that adaptation is a difficult, long process, caused by the need of overcoming numerous and diverse adaptation problem and professional difficulties. Forms (social, ethnical, didactical, individual and psychological, professional, economical and existencial), stages (physiological, psychological, social and psychological; preadaptation, dezadaptation, readaptation, desadaptation) and factors (overall readiness to professional education; subjective attitude of students in educational activities and focus on personal and self-development; differentiated approach to students based on individual style of learning activities; especially the entry of students to the professional community; the image of future careers; the situation of the individual development) that determine the process of students' adaptation to studying in Higher educational establishment have been revealed.

Key words: adaptation, students' adaptation, forms of adaptation, stages of adaptation, factors, self-development, student's community.